

УДК 811.111'42

О. О. Кобзєва,
аспірант

(Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)

МЕТАКОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ У МОВЛЕННІ СУДДІ В АМЕРИКАНСЬКОМУ СУДОВОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено аналізу однієї із мовленнєвих стратегій у межах локальної стратегії розпорядження, реалізованої суддею під час процесу в американському суді, а саме метакомунікативної стратегії. Виявлено тактики метакомунікативної стратегії – установа, підтримання та розмикання контакту, що кореспондують з інхотивними, процесними, фінітними висловленнями. З'ясовано, що засобами реалізації цих тактик виступають як стандартні етикетні формули – мовні стереотипи, так і специфічні для американського судового дискурсу одиниці.

Ключові слова: американський судовий дискурс, стратегії судді, локальна стратегія розпорядження, метакомунікативна стратегія, тактики, засоби.

Постановка проблеми. До актуальних проблем дискурсознавчого аналізу належить вивчення стратегій та тактик дискурсу. Аналіз стратегій у нашій роботі обмежений рамками американського судового дискурсу [1], котрий виступає об'єктом дослідження; у фокусі уваги перебувають стратегії його основних учасників (судді, представників обвинувачення, представників захисту), які є предметом аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу досліджень дискурсивних стратегій у нашій роботі покладено концепцію Т. ван Дейка, згідно якій структура стратегій охоплює глобальну, локальну та мовленнєву [2]. У класифікації дослідника глобальна – це стратегія всього дискурсу, загальна стратегія учасника мовленнєвої взаємодії, яка контролює результати на локальних етапах і реалізується за допомогою локальних стратегій, спрямованих на досягнення більш конкретних цілей; разом глобальна й локальна стратегії складають загальну макростратегію управління дискурсом. Мовленнєва стратегія – це "функціональна одиниця послідовності дій, котра сприяє вирішенню локального або глобального завдання", водночас "локальні можливості прагматичного, семантичного або стилістичного вибору будуть обмежені такою мовленнєвою стратегією" [2: 274, 277].

Варто зазначити, що в лінгвістичних розвідках переважно вивчається мовленнєва діяльність представників обвинувачення / захисту [1], що здається невинуватим, оскільки керує процесом суддя, мовленню якого приділено значно менше уваги [3; 4]. З цієї причини дослідження стратегій та тактик американського судового дискурсу розпочинаємо з тих, що реалізує суддя.

Глобальну стратегію судді визначаємо як стратегію управління, до локальних відносимо стратегії розпорядження, контролю, опертя на правові норми, посередництва, також враховуємо допоміжну локальну стратегію вияв особистого ставлення [5].

У межах локальної стратегії розпорядження за критерієм подальшої диференціації комунікативної мети у мовленні розрізняємо дві мовленнєві стратегії: метакомунікативні і комунікативні.

Метакомунікативна мовленнєва стратегія призначена для управління безпосередньо процесом комунікації, у той час як комунікативна зорієнтована на керування власне судовим процесом. Цілком очевидно, що між обома мовленнєвими стратегіями немає нездоланої межі, оскільки судовий процес здійснюється шляхом комунікації. Найвну різницю між зазначеними мовленнєвими стратегіями вбачаємо у різниці між комунікативною і метакомунікативною функціями мови, де остання визначається як використання засобів комунікативної системи для початку, підтримки і завершення мовленнєвого спілкування, та спрямована не на передачу інформації, а на підтримку контакту [6].

Метою цієї статті є аналіз тактик метакомунікативної мовленнєвої стратегії, локальної стратегії розпорядження, реалізованої суддею під час процесу.

Виклад основного матеріалу. Метакомунікативну функцію тлумачать як текстову [7] та мовленнєво-комунікативну [6-10]. Цілком очевидно, що для АСД, зокрема, його актуалізованих стратегій і тактик більш значущим є другий різновид.

Висловлення – фактичні метакомунікативи трактують як прагматикалізований підклас мовленнєвих актів експресивів, призначений регулювати мовленнєву взаємодію у ситуаціях встановлення, продовження, розмикання контакту і реалізований мовними стереотипами, в яких нейтралізується опозиція прямої / непрямої реалізації мовленнєвого акту [11: 12].

Серед них розрізняють три типи: інхотивні, процесні, фінітні, що призначені для встановлення, підтримання й завершення вербального контакту [11: 145].

Спираючись на ці дані у межах метакомунікативної мовленнєвої стратегії ЛСР розрізняємо тактики: встановлення, підтримання та розмикання контакту.

Тактика встановлення контакту спирається на інхоативні висловлення, які виступають супутніми в спілкуванні, оскільки сама стадія встановлення контакту грає підлеглу роль, будучи необхідною умовою початку дискурсу як обміну інформацією [11: 95].

Критерієм виокремлення інхоативних висловлень слугує їхня функція та змістова порожність. Інакше кажучи, до них належать усі висловлення в ініціалній репліці судді на початку засідання, які передують уведенню теми. Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що ініціативна репліка судді на початку засідання може повністю складатися з інхоативних висловлень:

(1) *"Be seated, please. All right, good morning to all, and welcome back for our next day of trial."* (Case № 4:04-CV-02688 day 2, p. 4 /685).

або частково:

(2) *"Good morning. This case is here for a jury trial, and we have the jury waiting for the voir dire process. Is there anything that we should take up before we do that?"* (Case № 4:04-CV-02688 day 6 p. 4).

Систематизація інхоативних висловлень у мовленні судді в АСД дозволила виокремити два прийоми тактики встановлення контакту: прийом використання стандартних та прийом використання специфічних інхоативних висловлень. Стандартні інхоативні висловлення – мовні стереотипні етикетні формули, які охоплюють привітання такі як "Good morning", "Good afternoon" [12].

За формулами привітання в повсякденному спілкуванні зазвичай йдуть такі формули фатичної комунікації, як: *'How're you? , 'How are you getting on? , 'How are you keeping? , 'How've you been keeping? , 'Are you well? , 'Lovely day, isn't it? , 'Nice day'* та інші. Ці формули можуть як супроводжувати привітання, так і замінювати його, бо експліцитно формула вітання не є обов'язковою. Усі ці формули є більшою мірою конвенціональними і семантично спустошеними.

У мовленні судді згадані формули фатичної комунікації зустрічаються, але із певною специфікою. Зокрема ми зафіксували деякі специфічні для АСД засоби реалізації тактики встановлення контакту, як:

- генералізовані звертання :

(3) *"Good morning, everybody"* (Case № 7 CR 10-223, p. 4);

(4) *"All right, good afternoon, all"* (Case № 94 Civ. 589, p. 156);

(5) *"Very well. Good morning, counsel"* (Case № 4:04-CV-02688, p. 10);

- конкретизовані звертання:

(6) *"Good morning to you. All right, Mr. Hut"* (Case № 94 Civ. 589, p.6);

- елементи фактичної комунікації *"small talk"*, які є яскравою особливістю англійської комунікативної поведінки (*Pleased to see you*), питання-довідання (*Are you well? 'How are you keeping?;*

(7) *"Good morning and thank you. Pleased to see you"* (Case № 9 CR 10-223, p. 4).

Тактика підтримання контакту спирається на процесні висловлення, під якими розуміють підтримуючі контакт сигнали, які обслуговують цю фазу, тому що вони забезпечують функціонування вільного обміну когнітивної інформації, з ціллю контролю мовленнєвого контакту [11: 104].

За даними нашого аналізу ці висловлення в межах метакомунікативної тактики підтримання контакту, реалізовані суддею в АСД, охоплюють два прийоми: **прийом зміни теми, прийом зміни ролей / передачі ходу**.

У межах першого прийому процесні висловлення судді спрямовані на уведення нової мікротеми. Суддя у цьому випадку перебиває когось з учасників процесу з метою скорегувати змістовий аспект їх мовлення.

Приміром у прикладі суддя пропонує повернутися до обговорення:

(8) *"Let's get back to where the motion is"* (Case № 05-CR-162, p.6).

В іншому випадку суддя спонукає когось до переходу до іншої теми:

(9) *"I'm sorry to interrupt so quickly, but that especially, I take it – I take it, is a concession that there's a difference between claims for qualified immunity based on evidence and claims that are based on law"* (Case № 6 CR-134, p. 23).

Також суддя може пропонувати продовжити обговорення певної теми:

(10) *"So please simply proceed to your question"* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS day 4, p. 34 / 721).

В інших фрагментах суддя пропонує учаснику узагальнити свої думки:

(11) *"We are going to have a trial. You are summing up. Let's move on"* (Case № 74 Civ. 489, p.118).

Під час другого прийому **зміни ролей** суддя також часом передає роль мовця одному з учасників процесу, тобто має місце санкціонована гладка зміна ролей з ініціативи адресанта. Маркерами зміни ролей виступають такі засоби:

- *прізвище особи, якій передається роль мовця:*

(12) *"...and Mr. Wesoky, I will give you an opportunity, albeit brief, because time is short this morning"* (Case № 4:04-CV-02688 day 6, p. 265);

- *експліцитно виражений дозвіл узяття ролі мовця (go on, proceed, if you could please);*

(13) *"We shall be at ease in the meantime... In fact, counsel, we are going to recess for about two minutes for personal reasons. If we could, please"* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS day 4, p. 175 / 862).

Передача ходу як правило відбувається адресно:

(14) *"This is oral argument on the Bank of New York Mellon's motion to remand. Do you wish to be heard, Mr. Ingber?"* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS day 4, p. 57 / 744).

Однак адресат не завжди, як у прикладах 12, 14, позначений вербально.

Тактика розмикання контакту в межах метакомунікативної стратегії ЛСР в АСД спирається на фінітні висловлення. Під завершенням мовного спілкування розуміється його заключна фаза, яка йде за тематичною фазою діалогу та має набір фатичних метакомунікативів (стереотипів) і фінітних (мовленневих актів інших типів, що виконують метакомунікативну функцію як супутню), за допомогою яких йде підготовка і сам процес завершення спілкування [11: 116].

Трансакція розмикання мовленнєвого контакту включає в себе з семантико-функціональної точки зору попередньо-завершальні, завершальні та пост-завершальні висловлювання. В англомовній комунікації репліки, що вживаються у ситуації прощання, більш різноманітні, ніж привітання [13: 183]. Найбільш нейтральною у стилістичному плані формулою є *Good bye*, яка історично, як передбачається, сталася від формули вітання *God be with you* [14: 33].

Прощання, як правило, супроводжується великою кількістю формул з різними значеннями, за допомогою яких реалізуються стратегії ввічливості. Вони можуть містити:

- оцінність: *Nice to have met you / I was pleased to see you;*
- подяку за приділений час або інші знаки уваги: *Thank you for your time;*
- наміри продовження контактів: *See you / We'll see you soon / See you tomorrow / See you later / See you next week;*
- різноманітні побажання: *Have a nice day / Have a relaxing afternoon / Have a lovely weekend.*

При завершенні контакту співрозмовники, як правило, використовують кілька реплік із перерахованої вище семантики, у результаті чого завершальна фаза спілкування може перетворитися на досить довгий, але мало значущий діалог. Різко припиняти контакт зі співрозмовником у англомовній культурі неввічливо; багатослівність, навпаки, є однією із ознак комунікативної категорії ввічливості. Проте суддя зазвичай неохоче витратить багато часу на марнослів'я, тому завершальна фаза спілкування в судовому процесі зазвичай не є розлогою.

Аналогічно до інхоативних висловлень, фінітні також мають стандартні та специфічні засоби реалізації тактики завершення контакту.

Фаза завершення контакту довільно часто є досить розлогою і, як правило, перспективно-орієнтованою. Іншими словами суддя, перш ніж вдатися до безпосередньо розмикання контакту, розповідає про:

– часові параметри переривання спілкування / наступної зустрічі:

(15) *"Well, let me interrupt you for a 5 minute because I am not sure this is a compilation case"* (Case NO. C 09-2292-VRW p. 25);

(16) *"Anything further? Very well. 8:30 a.m. on Tuesday morning"* (Case NO.09-2292-VRW, p. 252);

– мету та подальшу перспективу засідання:

(17) *"Very well. Well, I appreciate that very much, counsel, and commend you for your efforts and look forward to more good news on Tuesday"* (Case № 09 Civ. 1951 RJH, p. 66);

(18) *"Thus, Exhibit 7, which is the policy, is relevant to prove the policy...and when appropriate, may be published to the jury. Very well. We are in recess in our own right until tomorrow morning at 8:30 a.m. Good night"* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 419).

У той самий час можуть також бути наявні типові для англомовної культури етикетні формули розмикання контакту:

(19) *"We will do it then. See you at 9:30. Have a nice evening. Good-bye"* (Case NO. C 09-2292-VRW p. 250).

Висновки. Викладене дає можливість дійти висновку, що метакомунікативна стратегія судді інтегрує стандартні тактики і прийоми, але залучає як типові для американської лінгвокультури етикетні формули встановлення / продовження / розмикання контакту, так і інші засоби, визначені контекстом судового засідання.

Подальшою перспективою нашого дослідження є аналіз комунікативної стратегії судді у межах локальної стратегії розпорядження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранов В. М. Риторика и право / Баранов В. М., Александров А. С., Голев Н. Д. // Юрлингвистика–3 : Проблемы юрлингвистической экспертизы : [межвуз. сб. науч. тр.] / [под ред. Н. Д. Голева]. – Барнаул : Алт. ун-т, 2002. – С. 113–124.
2. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк ; [пер. с англ. ; сост. В. В. Петров]. – М. : Прогресс, 1989. – 310 с.
3. Пономарьова Л. В. Стратегії і тактики мовлення судді в судово-процесуальному дискурсі / Л. В. Пономарьова // Теоретична і дидактична філологія : [зб. наук. праць]. – Переяслав-Хмельницький : СКД, 2010. – Вип. 8. – С. 306–314.

4. Дубровская Т. В. Судебный дискурс : речевое поведение судьи : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Т. В. Дубровская. – Саратов, 2009. – 26 с.
5. Кобзева О. О. Типология стратегий судьи в американском судебном дискурсе / О. О. Кобзева // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2012. – № 1022. – С. 64–68.
6. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика / Р. Якобсон // Структурализм "за" и "против". – М. : Прогресс. – 1975. – С. 193–231.
7. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая ; [пер. с англ. ; отв. ред. М. А. Кропгауз ; вступ. ст. Е. В. Падучевой]. – М. : Русские словари, 1997. – 412 с.
8. Почепцов Г. Г. (мл.) Коммуникативные аспекты семантики : [монография] / Г. Г. Почепцов (мл.). – К. : Вища школа, 1987. – 131 с.
9. Карабан В. И. Адресатность простых и сложных речевых актов / В. И. Карабан // Вестник Харьковского государственного университета. – 1989. – № 339. – С. 51–54.
10. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения. Английское вопросительное предложение 16-20 вв. : [монография] / И. С. Шевченко. – Харьков : Константа, 1998. – 168 с.
11. Матюхина Ю. В. Развитие системы фатической метакоммуникации в английском дискурсе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Матюхина Юлия Владимировна. – Харьков, 2004. – 214 с.
12. Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения / Н. И. Формановская. – М. : Высш. шк., 1979. – 159 с.
13. Ларина Т. В. Категория вежливости в английской и русской коммуникативных культурах : [монография] / Т. В. Ларина. – М. : РУДН, 2003. – 315 с.
14. Wolfson N. The Bulge : A Theory of Speech Behaviour and Social Distance / N. Wolfson // A Textbook of Current Research. – Norwood, N. J. : Ablex, 1988. – P. 21–38.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Baranov V. M. Ritorika i pravo [Rhetoric and Law] / Baranov V. M., Aleksandrov A. S., Golev N. D. // Yurilingvistika–3 : Problemy yurilingvisticheskoy ekspertizy [Legislative Linguistics–3 : Issues of Legislative Linguistic Expertise] : [mezhvuz. sb. nauch. tr.] ; [pod red. N. D. Goleva]. – Barnaul : Izd-vo Alt. un-ta, 2002. – S.113–124.
2. Deik van T. A. Yazyk. Poznanie. Kommunikatsiya [Language. Cognition. Communication] / T. A. van Deik ; [per. s angl. ; sost. V. V. Petrov]. – М. : Progress, 1989. – 310 s.
3. Ponomariova L. V. Strategiyi i taktyky movlennya suddi v sudovo-protseual'nomu dyskursi [Strategies and Tactics of Judge's Speech in the Court / Trial Discourse] / L. V. Ponomariova // Teoretychna i didaktychna filologiya [Theoretical and Didactic Philology] : [zb. nauk. prats']. – Pereiaslav-Khmel'nytskyi : SKD, 2010. – Vypusk 8. – S. 306–314.
4. Dubrovskaya T. V. Sudebnyy diskurs : rechevoe povedenie sud'i [Court Discourse : Judge's Speech Behaviour] : avtoref. diss. na soisk. uchen. stepeni kand. filol. nauk : spets. 10.02.19 "Teoriya yazyka" / T. V. Dubrovskaya. – Saratov, 2009. – 26 s.
5. Kobzeva O. O. Tipologiya strategiyi suddi v amerykans'komu sudovomu dyskursi [Judge's Strategies Typology in the American Court Discourse] / O. O. Kobzeva // Visnyk Kharkiv's'kogo natsional'nogo universytetu imeni V. N. Karazina [Kharkiv V. N. Karazin National University Journal]. – 2012. – № 1022. – S. 64–68.
6. Jakobson R. Lingvistika i poetika [Linguistics and Poetics] / R. Jakobson // Strukturalizm "za" i "protiv" [Structuralism, "For" and "Against"]. – М. : Progress. – 1975. – S. 193–231.
7. Vezhbitskaya A. Yazyk. Kul'tura. Poznanie [Language. Culture. Cognition] / A. Vezhbitskaya ; [per. s angl. otv. red. M. A. Kropgauz ; vstup. st. E. V. Paduchevoy]. – М. : Russkie slovari, 1997. – 412 s.
8. Pocheptsov G. G. (ml.) Kommunikativnye aspekty semantiki [Semantics Communicative Aspects] : [monografiya] / G. G. Pocheptsov (ml.). – K. : Vyshcha shkola, 1987. – 131 s.
9. Karaban V. I. Adresatnost' prostykh i slozhnykh rechevykh aktov [The Addressee of Simple and Complex Speech Acts] / V. I. Karaban // Vestnik Kharkovskogo gosudarstvennogo universiteta [Khar'kov State University Journal]. – 1989. – № 339. – S. 51–54.
10. Shevchenko I. S. Istoricheskaya dinamika pragmatiki predlozheniya. Angliyskoe voprositel'noe predlozhenie 16-20 vv. [Historical Dynamics of the Sentence Pragmatics. English-Language Interrogative Sentence of the XVI –XX Centuries] / I. S. Shevchenko. – Kharkiv : Konstanta, 1998. – 168 s.
11. Matiukhina Yu. V. Razvitie sistemy faticheskoy metakommunikatsii v angliyskom diskurse [The Development of the Phatic Metacommunication System in the English Discourse] : dis. kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 "Germanskyye yazyki" / Yu. V. Matiukhina. – Khar'kov, 2004. – 214 s.
12. Formanovskaya N. I. Rechevoy etiket i kul'tura obshcheniya [Speech Etiquette and Communication Culture] / N. I. Formanovskaya. – М. : Vyssh. shk., 1979. – 159 s.
13. Larina T. V. Kategoriya vezhливости v angliyskoy i russkoy kommunikativnykh kul'turakh [Politeness Categories in the English and Russian Communicative Cultures] : [monografiya] / T. V. Larina. – М. : Izd-vo RUDN, 2003. – 315 s.
14. Wolfson N. The Bulge : A Theory of Speech Behaviour and Social Distance / N. Wolfson // A Textbook of Current Research. – Norwood, N.J. : Ablex, 1988. – P. 21–38.

Матеріал надійшов до редакції 18.08.2014 р.

Кобзева Е. А. Метакоммуникативная стратегия в речи судьи в американском судебном дискурсе.

Статья посвящена анализу одной из речевых стратегий в рамках локальной стратегии распоряжения, реализованной судьей в процессе, происходящем в американском суде, а именно: метакоммуникативной стратегии. Выявлены тактики метакоммуникативной стратегии – установления, поддержания и размыкания контакта, которые соотносятся с инхоативными, процессными, финитными высказываниями. Выяснено, что средствами реализации данных тактик выступают как стандартные этикетные формулы – языковые стереотипы, так и специфические для американского судебного дискурса единицы.

Ключевые слова: американский судебный дискурс, стратегии судьи, локальная стратегия, распоряжение, метакоммуникативная стратегия, тактики, средства.

Kobzeva O. O. The Metacommunicative Strategy in the Judge's Speech in the American Court Discourse.

The investigation subject is one of the trial main participants – a judge. The study of different types of the verbalized cognitive-communicative activity gives much attention to the interaction in the sphere of law including courtroom procedures, which are the object of this research. The study is based on the transcripts of American court procedures taken from the Internet. From these transcripts, by the method of the entire choice, all minimal discourse units – utterances produced by the trial main participants were collected. The article focuses on one of the speech strategies within the local direction strategy realized by the judge during the trial in the American court, namely, metacommunicative strategy aimed at regulating the verbal contact. The tactics of this strategy are establishing, maintaining and closing the contact. Each of these tactics is realized with the help of corresponding utterances – inchoative, processive, finitive ones. The means of the tactics realization have proved to include the standard etiquette formula – verbal stereotypes and specific for the American court discourse units. They include greetings, the start with communication markers, the change of topic and communicative role markers, farewells, the interruption of communication markers.

Key words: American courtroom discourse, judge strategies, local direction strategy, metacommunicative strategy, tactics, means.